

Murzsa Tímea

A konyha szűk, a bor kevés

Kemény István: Lúdbőr

Kemény István legújabb kötete esszéket tartalmaz a kétezres évek elejétől kezdve egészen a mai napig. A horizont, melyet a szövegek megnyitnak, tágas: költők, versek, irodalom, művészet; történelem, politika, jövőkép, kivándorlás; szabadság, egyenlőség, fantasy, sci-fi; Magyarország, Európa; Zrínyi Miklós, Rejtő Jenő és egyéb összetartozó dolgok. Összetartozó, hiszen egymáshoz kapcsolja őket az esszéíró tekintete, mely az illúzió és realitás ütközését figyeli tárgyaiban. Kétkedik, de azért reménykedik is – ő maga a konzervatív anarchista, akiben Elias Canettire ismer rá, de ő a vátesz lelkületű költő is. Vibráló kettősség, állandó küzdelem lengi be a *Lúdbőrt*. Ennél többet pedig nehezen várhatunk el egy esszékötettől. Kemény István ugyanis véleményét nem deklarálja, hanem mint jó szókratészi tanítvány, maga igyekszik felfedni gondolatmenetének gyengeségeit.

S habár ezek a gondolatmenetek nagyon is szubjektívek, mégis egy generáció hangján tudnak szólni. A kötet első szekciójának címadó esszéjében (*Mikor volt 1912?*) a következő mondat hangzik el Ernst Lajosról és nemzedékéről, egy nagy korosztályról: „Ernst Lajos különleges korosztályba tartozott: azok közé, akik a tizenkilencedik század utolsó harmadában, de nem a legutolsó évtizedében születtek, tehát nagyjából a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években. [...] Az az ember, aki ebben a három évtizedben születik, két évszázadot kap az élettől. A szülei-nagyszülei végigélik az egyik századot, és őt abban nevelik fel, abban tanul meg élni, azt a századot tanulja meg használni, de mégis ereje teljében fog átlépni a másikba. [...] Az már az ő dolga, hogy mit kezd ezzel a két évszázadnyi birtokkal.” (42.) Mintha hasonló történe Kemény István évjáratával is. Beleszülettek a szocializmusba – jó, hát akkor itt fogunk élni –, majd a rendszerváltozás révén – látszólag – a változásba is belekóstoltak. Azonban itt – szemben Ernstékkal – az eredendő, 1989 előtti örökség nem pozitív, nem a felhőtlen tizenkilencedik századi gyerekkor és idealista ifjúság: ők a szülők terheit, a szocializmus hagyatékát öröklik meg, még ha legszívesebben meg is tagadnák azt. Bár az is kiderül a *Lúdbőrből*, hogy nem mindenki tagadná meg. A szocialista rendszer olyan természetességgel ivódik be még a fiatalok bőre alá is, hogy az elfogadás gondolata néha a hősiünet is megkörnyékezi, bár bekebelezni nem tudja: „Mindannyian arra lettünk kiképezve kiskorunktól, hogy le tudjuk élni az életünket egy diktatúrában.” (Egy szép délután, 8.), vagy máshol: „Lehet, hogy Isten tényleg nincs, és ez ilyen egyszerű? Lehet, hogy az elmúlt pár évtized nem is volt hanyatlástörténet?” (Emlékek a Bizottság zenekarról, 19.)

Ha nem is hanyatlástörténet, de mindenesetre a nyolcvanas évek „a semmibe nézek, semmit se kérnek”, ahogy Bereményi Géza írja *Jóslat* című dalszövegében, melyet Cseh Tamás énekelt meg. Vagy más szavakkal: a nyolcvanas évek unalmas és szürke – ezt pont annak a Menyhárt Jenőnek a szájából hallottam nemrég egy beszélgetésen, aki ebben a kötetben is feltűnik (*Reciprok Elvis*) mint a szerző és a vele egygenerációs értelmiségeinek non

plus ultrája. Azonban jön 1989, *valami* történik, a Kádár-korszak langyos-meleg lábvízét felkavarják. A kötet első írása, az *Egy szép délután* ezt a pillanatot meséli el, amit egyébként a borítókép – Bartis Attila fotója 1989 októberéből – is megörökít: az új élet küszöbén, a Parlament lépcsőjén négy fiatal ül: Kun Árpád, Szirmay Ágnes, Kemény István és Poós Zoltán. A névsor ismerős lehet mindenkinek, aki valamennyit is konyít az irodalomhoz. A jövőbe tekintenek: koncentráltak, várnak, mellettük épp elsűvít a nagybetűs történelem, talán azt nézik. Később, a szöveg tanúsága szerint, pedig Ági szűk konyhájában táncolnak. Gyávaság-e a Parlament lépcsőjén ülni egy ilyen kaliberű eseménynél, be kellett volna törni, és lerombolni az egész épületet a fenébe? – vetődik fel a kérdés. Nem tudni, még ennyi év távlatából sem.

A jövő mindenestre reményteljesnek tűnik: „*Úgy éreztem [...], hogy pont jókor, pont jó helyen születünk én és a korosztályom. A szerencsés történelmi véletlenek folytán egy kétes minőségű táptalajból (Kádár-korszak) kinőve jó és rossz hatások optimális kombinációja alatt hajtottunk ki, és nevelődtünk fel, és most fogunk virágba borulni.*” (*Hángérieren! Hálfprájz!*, 25.) Kiválasztott generáció ez, amelynek tagjai a szocialista megalkuvás hagyatéka mellett immár egy másik magyar hagyatékot is a vállukra vehetnek: „*»Mi, magyarok« a lengyelekkel együtt elsők voltunk a diktatúra lebontásában, »mi, magyarok« vágtuk át a vasfüggönyt, sőt még a romániai forradalmat is a temesvári magyar református közösség ellenállása robbantotta ki '89 decemberében. [...] nagyobb feladatot vállaltunk magunkra, mint amekkora elvárható lett volna tőlünk.*” (*Magyarország és a jövő*, 78.) Azonban az évek elteltével a lelkesedés csalódásba fordul. A realitás legyőzi az illúziót, ami marad, az a remény egykori szikrája, amely néha-néha a kötet szövegeiben is felbukkan, s a közélettről elsősorban az irodalomra tevődik át („*a magyar kultúra aranykorában élünk*” – *Egy közönséges csütörtök egy működő kultúrában*, 50.). Persze, írom ezt azzal a kitételrel, hogy pontosan tudjuk, hogy Kemény István esetében a közélet és költészet kettőse nehezen leválasztható egymásról.

Nem véletlen egyébként, hogy a már említett *Egy szép délután* az első szövege a *Lúdbőrnek*. Itt sejtetődik először az említett illúzió és realitás kettőssége, mely az egész művet átszövi, s mely a későbbiekben teljesebb kibontást nyer számos téma tekintetében. Milyennek képzeljük a diktatúrát, s milyen ehhez képest a mi, saját bejárta diktatúránk? Milyennek képzeljük a demokráciát, milyennek a szabadságot, milyennek az egyenlőséget? S mi az, amit ebből megtapasztalunk? De nem csak a politikával kapcsolatban tehetők fel a kérdések: milyennek képzeljük a modernséget? Válaszul Elias Canettit idézi a szerző: „*Ami a legnagyobb csalódást kelti a Holdban, az, hogy minden stimmel. Minden, amit kiszámoltunk, távolság, nagyság, súly, minden stimmel, minden úgy van, ahogy van.*” „*Ennyit tudott adni a modernség a léleknek a Hold helyett*” – teszi hozzá a szerző (*Csalódni a Holdban*, 109.).

Nagyívű kérdések és nagy szavak, de Kemény István szereti ezeket, saját bevallása szerint a „*Lényeget*” keresi. Ez irodalomkritikáiban is kiütöközik, igyekszik megfogni a különböző alkotóknak és műveiknek az esszenciáját. Az utolsó három szekcióban (*Csalódni a Holdban*, *A költészet megkopasztása*, *Ötven+1 irodalmi alappillér*) jobbára könyvkritikákat, irodalmi tárgyú értekezéseket olvashatunk. Az írások különböző felkérésekre készültek, van köztük kiállítás megnyitó-szöveg, konferencia-előadás, sőt, az *Élet és Irodalom*-beli *Követési távolság* című rovatban megjelent kritikák is. A választott kötetek és írók között esetleges a kapcsolódás, ami közös bennük, hogy Kemény István gondolkodásának, s persze művészetének alappillérei. Sok recenzáló¹ jelezte a személyességet és az önéletrajziaságot a művel kapcsolatban. S valóban, Kemény István a költészetet lúdbőrben

1 Sántha József *Száz év türelem* című kritikájában „szubjektív önéletrajznak” nevezi. In: Revizor Online, 2017. 06. 08., <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6693/kemeny-istvan-ludbor-esszek/>,

méri, a „saját lúdbőrében”. De talán nem csak a költészetet, s itt elérkeztünk egy nagyon is fontos ponthoz. Ahogy korábban jeleztem, a *Lúdbőr* című kötetben számos politikai és történelmi fókuszú szöveg is van. Sőt, egy ízben egy olyan állítás is elhangzik, hogy a magas irodalom nem foglalkozik a lúdbőrrel. Kemény továbbá nem riad vissza attól, hogy olyan szerzőket emeljen be pantheonjába, mint Rejtő Jenő, vagy olyan műfajok hatását vizsgálja (elsősorban saját művészetére), mint a sci-fi. Mintha a szemében tehát a költészet, tágítsuk egygel: irodalom, és ezzel szorosan összekapcsolódva a katarzisz fogalma kibővülne.

Valami olyasmiről van itt szó, amiről a szerző a kötet címadó esszéjében ír: „Az igazi költő az, aki mindig olyan helyre áll, ahonnan a szirének énekét teljes egészében hallani, benne a kereskedelmi rádiót, az alternatív dalszöveget, a mainstreamet. [...] És ahonnan látni-hallani a filmeket, a sorozatokat, az egész szórakoztatóipart, a fogyasztókat és a szolgáltatókat, a tudományt.” (A költészet megkopasztása, 161.) Azonban hozzát teszi: „miközben közvetíti a szirének énekét, ellen is kell állnia neki”. (161.)

A személyesség, bevonódás és az objektív távolságtartás tehát egyszerre van jelen a kötetben. A vátesz hangja ez, aki egyszerre vágyja a nagy fogalmakat, de idegenkedik is tőlük. Hogy hogyan fér meg mindez egy alkotóban? Azt gondolom, a Kemény István által felrajzolt értelmiségi típusok keveredése adja ki a szerző figuráját. Mára csak fogcsikorgató és cinikus értelmiségiek maradtak. A szerző nagyon sokat küzd, hogy ne legyen illúzióvesztett, mogorva vénember. Igyekszik visszatérni azokhoz az értelmiségiekhez, művészekhez, akik még tevékenyek voltak, akik előre akarták mozdítani a világot, s főként hazájukat. Ilyen Zrínyi, akiről egy hosszú szöveget olvashatunk (*Zrínyi Miklós és az üvegplafon*), s akinek egyik jelmondatát idézi a szerző: „Hazánk javára cselekedni a vitézséget – ez az, aminél többet ember nem tehet.” (89.) De ilyen Esterházy Péter is, s a róla szóló minniesszé kiemelt helyet kap a korpuszban: az utolsót. *Haza a magasban*.

Ehhez az értelmiségi pozícióhoz azonban kell a remény, kell az illúzió, és kell a derű. Kemény István vágyja azt a jövőbe révedő, bizakodó tekintetet, amellyel egykor, 1989-ben a Parlament lépcsőjén a jövőbe tekintett. Persze azóta a történelem sokat változott. Utólag úgy tűnik, akkor, a Kossuth tér szélén nem Valóság nagybátyánk fordult be a sarkon, hanem az Illúzió. Ezt felismerni talán felér a katarzissal, a megtisztulás értelmében.

Nagygyéci Kovács József pedig *Ki olvassa* című írásában „személyességről” beszél több ízben is. In: KULTer.hu, 2017. 12. 02., <http://kultter.hu/2017/12/ki-olvassa/>